

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора економічних наук, професора **Чернеги Інни Іванівни**
на дисертаційну роботу **Татар Марини Сергіївни**

**«Соціально-економічна взаємодія держави та підприємництва
для забезпечення розвитку продовольчого потенціалу»,**

представлену на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

Актуальність теми дисертаційної роботи

Формування та ефективне використання продовольчого потенціалу є ключовим чинником соціально-економічної стабільності, забезпечення продовольчої безпеки, зміцнення національного суверенітету та досягнення цілей сталого розвитку. Для України, яка володіє земельними і виробничими ресурсами, розвиток продовольчого потенціалу має стратегічне значення як у внутрішньому, так і в зовнішньоекономічному вимірах. Водночас цей потенціал реалізується недостатньо ефективно через воєнні дії, а також низку структурних, управлінських, економічних та інституційних проблем, що обумовлює необхідність поглибленого наукового осмислення ролі держави у регулюванні цього процесу.

Наявні механізми державного регулювання не забезпечують належної синергії між підтримкою аграрного виробництва, інноваційною модернізацією аграрного сектору, розвитком сільських територій, продовольчою безпекою та інтеграцією в глобальні ринки. Брак системності в управлінні, неузгодженість політик у сфері економіки, охорони довкілля, соціального захисту та інфраструктурного розвитку стримують повноцінну реалізацію продовольчого потенціалу. Зокрема, недостатній рівень інституційної підтримки, нерівномірність розподілу державних ресурсів, нестабільність аграрної політики негативно впливають на ефективність державного регулювання.

Значна частина наукових досліджень зосереджена на окремих аспектах функціонування агропромислового комплексу, проте комплексне бачення державного регулювання саме у контексті забезпечення розвитку продовольчого потенціалу в умовах глобальних викликів потребує подальшого теоретичного обґрунтування та методологічного вдосконалення. Особливої уваги потребує дослідження соціально-економічної взаємодії держави та підприємництва для забезпечення розвитку продовольчого потенціалу в умовах глобальних викликів. В умовах сучасної економіки постає необхідність оновлення підходів до взаємодії із застосуванням інноваційних, екологічно орієнтованих та соціально відповідальних інструментів, здатних підвищити ефективність аграрного виробництва, забезпечити сталий розвиток агросектору та сприяти реалізації продовольчого потенціалу.

Враховуючи вищевикладене, можна констатувати, що наукове дослідження Татар Марини Сергіївни виконане на актуальну наукову тему та спрямоване на поглиблення теоретико-методологічних і практичних засад соціально-економічної

взаємодії держави та підприємництва для забезпечення розвитку продовольчого потенціалу в умовах глобальних викликів.

Зв'язок роботи з науковими планами і темами

Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт за наступними темами:

– «"Зелене" зростання та циркулярна економіка: українські перспективи післявоєнного відновлення» ВНЗ «Національної академії управління» (державний реєстраційний номер 0122U202055), де авторкою проаналізовано рівень викидів забруднюючих речовин АПК та обґрунтовано ефективність використання сільського господарства як джерела «зеленої» енергії.

– «Сучасні детермінанти розвитку фінансів та обліку в умовах системної кризи» Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» (державний реєстраційний номер 0118U004462), де авторкою розроблено концепцію подолання системної кризи у процесі розвитку фінансів і обліку суб'єктів господарювання, здійснено моніторинг розвитку фінансів і обліку в умовах системної кризи, формування альтернативних проектів щодо подолання кризових явищ, удосконалено механізм взаємодії підприємництва з метою створення інформаційно-економічного простору взаємодії.

– «Обліково-фінансовий механізм інноваційної взаємодії суб'єктів господарювання в контексті трансформації економіки знань та соціально-поведінкових обмежень» Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» (державний реєстраційний номер 0121U108324), де авторкою здійснено моделювання причинно-наслідкових зв'язків глобальних викликів з результатами діяльності суб'єктів, визначено вплив глобальних викликів на інтегральну результативність взаємодії на рівні різних стейкхолдерів, побудовано алгоритм трансформації механізмів співробітництва суб'єктів відповідно до перебігу глобальних викликів.

– «Організаційний та обліково-фінансовий механізм управління економічною безпекою підприємництва в умовах цифровізації соціально-економічних процесів» Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» (державний реєстраційний номер 0124U002695), в межах якої авторкою проаналізовано сучасні глобальні виклики, загрози та ризики економічній безпеці і розроблено методологію оцінювання ефективності взаємодії держави та підприємництва для підвищення рівня економічної безпеки.

Обґрунтованість та достовірність наукових положень дисертації

Наукові положення, висновки, пропозиції та рекомендації, сформульовані в дисертації, є достатньо обґрунтованими і достовірними.

У роботі здійснено вивчення і критичний аналіз великої кількості наукових праць провідних українських та зарубіжних учених. Проведено збір та аналіз

значної статистичної бази даних, що підтверджується представленими в додатках матеріалами та посиланнями на першоджерела даних в списку використаних джерел. Поставлені у дослідженні завдання вирішувалися із використанням широкого спектру загальнонаукових і спеціальних методів, серед яких: *методи індукції, дедукції, аналізу, синтезу, методи наукового абстрагування, класифікації, теоретичного узагальнення та порівняння* (при здійсненні ґрунтового аналізу моделей розвитку, дослідженні еволюції наукових підходів та визначенні системи цілей і завдань розвитку продовольчих систем в існуючій науково-методичній літературі; при уточненні понятійного апарату категорій теорії соціально-економічної взаємодії; при класифікації видів глобальних викликів; при обґрунтуванні теоретико-експлейнарного базису взаємодії держави та підприємництва з метою забезпечення розвитку продовольчого потенціалу в умовах глобальних викликів); *методи системно-структурного аналізу* (при формуванні методологічних засад і методичних рекомендацій щодо діагностики продовольчого потенціалу та методологічних конфігурацій соціально-економічної взаємодії держави та агропідприємництва для забезпечення розвитку продовольчого потенціалу в умовах глобальних викликів); *методи інтегрального таксономічного оцінювання* (при комплексному оцінюванні рівня розвитку продовольчого потенціалу та продовольчої безпеки); *динамічні моделі часових рядів* (при аналізі динаміки рівня розвитку продовольчого потенціалу); *методи багатовимірної статистичного аналізу* (при класифікації рівнів розвитку продовольчого потенціалу, при кластеризації держав); *метод кореляційного аналізу* (при виявленні взаємозв'язку загального рівня розвитку продовольчого потенціалу з локальними складовими продовольчого потенціалу; при визначенні взаємозв'язку між індикаторами ефективності державного управління та продовольчим потенціалом); *методи економетричного моделювання* (при визначенні впливу глобальних викликів таких як зміна клімату, нерівність доходів на продовольчий потенціал; при оцінюванні впливу геополітичних ризиків на динаміку цін на продовольство тощо); *модель часткового зміщення рівноваги* (при аналізі добробуту споживачів, зміни споживчого надлишку на загальному енергетичному ринку домогосподарств внаслідок енергетичного шоку, спричиненого воєнними конфліктами); *динамічні моделі прогнозування* (при прогнозуванні зміни температури); *методи експертного аналізу* (при оцінці сили взаємодії між державою та агропромисловими підприємствами); *методи сценарного моделювання* (при виборі сценаріїв державної політики щодо одночасного забезпечення розвитку продовольчого потенціалу та покращення якості навколишнього природного середовища); *методи теорії ігор* (при формуванні матриці виграшів під час моделювання взаємодії держави та агропідприємства); *логічне узагальнення* (при формулюванні висновків дослідження).

Інформаційна база дослідження включає нормативно-правові акти, статистичні дані Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, Міністерства економіки України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, статистичні дані служб статистики зарубіжних країн, бази даних

міжнародних організацій, офіційні звіти міжнародних організацій, аналітичні оцінки рейтингових агентств, монографічні дослідження, наукові публікації, матеріали наукових конференцій, дані з електронних ресурсів мережі Інтернет.

Основні результати дослідження обговорювались на Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасна економіка: стан та перспективи подальшого співробітництва з країнами ЄС», XIII Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми моделювання соціально-економічних систем», VII Міжнародній науково-практичній конференції «Дослідження фінансових інституцій та інструментів розвитку держави, територій та суб'єктів господарювання: теоретичні, методологічні та практичні аспекти, II науково-практичній конференції за міжнародною участю «Сучасні стратегії сталого розвитку держави та суспільства: наукові горизонти та перспективи» та багатьох інших.

Наукова новизна одержаних результатів

Можна погодитися з розгорнутим формулюванням та обґрунтуванням авторських пунктів новизни дисертаційної роботи, які спрямовані на вирішення актуальної наукової проблеми розробки концептуальних основ соціально-економічної взаємодії держави та підприємництва для забезпечення розвитку продовольчого потенціалу шляхом поєднання теоретико-експлейнарного, змістовного та прикладного базисів взаємодії.

У першому розділі «**Теоретичні засади соціально-економічної взаємодії держави та підприємництва для забезпечення продовольчого потенціалу в умовах глобальних викликів**» науковою новизною характеризуються наступні положення:

– удосконалено класифікацію глобальних викликів, що справляють вплив на окремі складові продовольчого потенціалу держави, до найсуттєвіших із яких віднесено деградацію навколишнього природного середовища, що призводить до зміни клімату та ускладнює процеси адаптації до нових кліматичних умов; втрату біорізноманіття; ескалацію міждержавних збройних конфліктів і загострення геополітичної напруженості; соціальну поляризацію та зростання рівня нерівності доходів, що дало змогу виокремити взаємозв'язки між зазначеними викликами та визначити їх системний вплив на формування продовольчого потенціалу, а також на динаміку інших соціально-економічних процесів у державі (стор. 43-65);

– вперше сформульовано концептуальні засади соціально-економічної взаємодії між державою та підприємницьким сектором у контексті забезпечення розвитку продовольчого потенціалу в умовах глобальних викликів (стор. 87-117).

У другому розділі «**Методологія взаємодії держави та підприємництва для забезпечення розвитку продовольчого потенціалу держави в умовах глобальних викликів**» можна виділити наступні пункти наукової новизни:

– теоретичні засади інституційного забезпечення розвитку продовольчого потенціалу України, що включає систему загальних та спеціальних інститутів; серед загальних інститутів виділено і охарактеризовано державно-правовий, виробничо-технічний, організаційно-ринковий, фінансово-кредитний,

транспортно-логістичний, освітньо-консультаційний, моніторингово-контрольний, стратегічно-резервний, міжнародно-комунікаційний та реагуювально-протидійний інститути; систему спеціальних інститутів удосконалено шляхом запропонування створення таких інститутів як інститут методів і інструментів стратегічного планування та продовольчого резерву, інститут міжнародної продовольчої взаємодії та інститут протидії глобальним викликам, що погрожують розвитку продовольчого потенціалу (стор. 119-134);

– принципово новою є п'ятирівнева модель соціально-економічної взаємодії, спрямована на забезпечення розвитку продовольчого потенціалу, до якої інтегровано ключові суб'єкти: державні інституції, агропромислові підприємства, науково-дослідні установи, домогосподарства, а також навколишнє природне середовище, реалізація якої передбачає консолідацію зусиль державного й приватного секторів, активізацію співпраці між аграрним бізнесом і науковими установами, а також узгодження виробничої діяльності з екологічними обмеженнями (стор. 174-175);

– запропоновано інституціоналізувати взаємодію держави та бізнесу на рівні окремих бізнес-процесів, із урахуванням їх суб'єктного складу, функціонального спрямування, масштабів та інтенсивності зв'язків, що дозволяє адаптувати державну регуляторну політику до потреб конкретних етапів аграрного виробництва – від вирощування до реалізації продукції – з метою посилення адресності підтримки та підвищення ефективності реагування на глобальні загрози (стор. 194-207);

– новаторським є також впровадження гіперактивної моделі державно-приватної взаємодії, за якої підприємства не лише виконують регуляторні вимоги, але й стають ініціаторами співпраці з державними органами, формуючи зворотний зв'язок та сприяючи гнучкості регуляторного середовища, що дозволяє формувати взаємовигідну інституційну архітектуру агропродовольчої політики (стор. 209-211).

У третьому розділі **«Державне регулювання забезпечення розвитку продовольчого потенціалу України в умовах глобальних викликів»** новаторськими є наступні положення:

– удосконалена авторкою система індикаторів оцінювання продовольчого потенціалу та продовольчої безпеки, що, на відміну від існуючих, максимально охоплюють весь спектр агропродовольчих систем, починаючи від систем підтримки виробництва продуктів харчування і закінчуючи здоровим харчуванням і, як наслідок, якістю життя населення, що дозволить виявити проблемні локальні складові розвитку продовольчого потенціалу й дасть змогу своєчасно вжити заходів щодо підвищення їх рівня (стор. 266-268);

– кількісне визначення ефекту від реалізації продовольчого потенціалу держави в забезпеченні продовольчої безпеки, що дало можливість визначити ключову роль розвитку продовольчого потенціалу в процесі забезпечення продовольчої безпеки (стор. 269-271);

– запропонована авторкою система державної підтримки агропідприємництва для підвищення рівня розвитку продовольчого потенціалу в умовах глобальних викликів, що включає пряму, непряму та умовно-пряму державну підтримку й

базується на чітких механізмах, інструментах і заходах для її надання (стор. 287-292).

У четвертому розділі «**Дослідження впливу глобальних викликів на розвиток продовольчого потенціалу та трансформацію взаємодії держави та агропідприємництва**» до елементів наукової новизни можна віднести:

– процедуру виявлення зв'язку між рівнем нерівності доходів та рівнем розвитку продовольчого потенціалу (прямий вплив) та між рівнем нерівності доходів та рівнем викидів CO₂ (опосередкований вплив) на основі кластеризації країн за рівнем нерівності доходів населення й реалізації моделей панельних даних з виявленням ефектів для кожного кластеру, що дозволить виявити, як нерівність доходів впливає на поведінку споживачів та структуру виробництва в однорідних групах країн, що дасть змогу ідентифікувати, яким чином більш нерівномірний розподіл доходів стимулює високі рівні викидів й, як наслідок, створити науково обґрунтовані рекомендації для органів державної влади для зменшення нерівності доходів з метою підвищення рівня розвитку продовольчого потенціалу та зменшення екологічного впливу, налагодити зв'язки між державними політиками у сфері соціального захисту, продовольчої безпеки та екологічної сталості, забезпечуючи узгодженість їх впровадження (стор. 352-385);

– підхід до диференціації заходів державного регулювання залежно від рівня нерівності доходів населення, рівня економічного розвитку країни та рівня викидів CO₂ на основі структурної моделі формування та вибору сценаріїв державної політики щодо одночасного забезпечення розвитку продовольчого потенціалу та покращення якості навколишнього природного середовища, а також матрицю заходів щодо зниження рівня викидів відповідно до ситуаційного куба формування та вибору сценаріїв державної політики, що допоможе пом'якшити наслідки такого глобального виклику як зміна клімату й тим самим вплинути на стійкий розвиток сільського господарства й забезпечення продовольчої безпеки (стор. 386-391);

– аналітичний підхід до оцінювання впливу геополітичних ризиків та енергетичної нестабільності на продовольчі ціни, який дозволив кількісно оцінити зміну цін на продукти харчування від загострення геополітичних ризиків та енергетичної нестабільності (стор. 414-418).

У п'ятому розділі «**Стратегіми соціально-економічної взаємодії держави та підприємництва в умовах глобальних викликів**» наукова новизна проявляється в наступному:

– сформовано систему показників ефективності соціально-економічної взаємодії держави та бізнесу в продовольчій сфері, що охоплює економічні, соціальні, екологічні, інноваційні та ризик-орієнтовані компоненти, забезпечуючи багатовимірну оцінку стійкості агропродовольчої системи (стор. 445-452);

– запропоновано варіанти державної макрополітики та корпоративної мікрополітики під час забезпечення локальних складових розвитку продовольчого потенціалу для покращення стану кожної складової розвитку продовольчого потенціалу на основі ідентифікації конкретних заходів державного втручання для мінімізації негативного впливу глобальних викликів на складові продовольчої безпеки й визначення можливих шляхів взаємодії держави та агропромислових підприємств й результатів такої взаємодії, що дозволить підвищити ефективність

державного управління розвитком продовольчого потенціалу, яке призведе до інновацій (стор. 476-479);

– запропоновано стратегії покращення стану локальних складових продовольчої безпеки на основі визначення заходів державного втручання та взаємодії держави та агропромислових підприємств в умовах глобальних викликів та удосконалено механізм взаємодії між державою та підприємництвом для підвищення ефективності державного управління продовольчою безпекою, який вимагає функціонування всіх взаємопов'язаних продовольчих систем з урахуванням факторів, що впливають на рівень продовольчої безпеки (біофізичних, екологічних, технологічних, інноваційних, економічних, ринкових, політичних, інституційних, організаційних, правових, науково-інноваційних, інформаційних, демографічних), реалізацію запропонованих політичних, соціальних, економічних, безпекових та екологічних заходів, забезпечення державного нагляду та контролю за розвитком сільського господарства, ефективної взаємодії сільськогосподарських товаровиробників з уповноваженими органами державної влади та місцевого самоврядування (стор. 480-500).

Практична цінність результатів дослідження

Основні матеріали та теоретичні положення роботи доведено до рівня прикладних розробок та конкретних пропозицій, які можуть бути використані у роботі органів державної влади та місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, у науковому й освітньому процесі вищих навчальних закладів та наукових установ для розробки і впровадження освітніх програм та навчальних планів підготовки, підвищення кваліфікації та перепідготовки фахівців з економіки, управління та адміністрування. Зокрема, результати наукового дослідження, що мають прикладний характер, вже знайшли своє застосування в діяльності:

– *ТОВ «Паріум груп»*, яким використано підхід до аналізу впливу геополітичних ризиків та енергетичної невизначеності на ціни та впроваджено концепцію соціально-економічної взаємодії держави та підприємництва з метою розвитку продовольчого потенціалу, у тому числі завдяки поліпшенню інфраструктури продовольчого забезпечення на основі реалізації будівельних проектів (довідка №784 від 17.09.2024 р.);

– *ФОП Мазника Дмитра Олексійовича*, яким впроваджено запропоновану інфраструктурну підтримку агропромислового комплексу з метою розвитку продовольчого потенціалу України (довідка №341 від 08.10.2024 р.);

– *ТОВ «АГРОФІРМА ОРІЛЬСЬКА»*, на якому використано запропоновані варіанти стратегій корпоративної мікрополітики для підвищення рівня розвитку продовольчого потенціалу та впроваджено селективну стратегію взаємоузгодженості дій держави та підприємництва (довідка №135 від 20.12.2024 р.);

– *МГО «Міжнародна академія інформатики»*, якою використано методичні підходи щодо сприяння взаємодії органів державної влади та підприємств в цифровому середовищі для досягнення синергетичного ефекту шляхом

впровадження запропонованих механізмів співпраці між органами влади та підприємницькими структурами при забезпеченні розвитку продовольчого потенціалу (довідка №2624-12/24 від 26.12.2024 р.);

– ВНЗ «Національна академія управління», в якому наукові висновки та пропозиції використовуються в освітньому процесі на денній та заочній формах здобуття освіти під час викладання дисциплін «Економічна безпека національної економіки», «Оцінка бізнесу», «Стратегічний менеджмент» (акт впровадження від 28.01.2025 р.);

– ФГ «СЛЮЗІВСЬКЕ», на якому використано розроблені механізми стимулювання розвитку аграрного підприємництва шляхом ефективною взаємодії з державою, впроваджено аналітичні моделі оцінювання ефективності державної підтримки продовольчого сектору (довідка від 19.03.2025 р.);

– СГ ТОВ «ЛАДА», яким використано пропозиції щодо розгляду соціально-економічної взаємодії в межах окремих бізнес-процесів, а також впроваджено запропоновану гіперактивну модель державно-приватної взаємодії та систему показників, які оцінюють ефективність соціально-економічної взаємодії між державою та підприємництвом у забезпеченні розвитку продовольчого потенціалу (довідка №33 від 20.03.2025 р.);

– ФГ «АГРОМАРКЕТ», на якому впроваджено заходи щодо оптимізації механізмів співпраці держави та бізнесу для підвищення рівня продовольчого потенціалу в умовах глобальних викликів (довідка №41-17/25 від 24.03.2025 р.).

Повнота висвітлення і викладення сформульованих у дисертації наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих авторкою працях

Основні положення дисертаційної роботи з достатньою повнотою відображено в 52 наукових працях, з яких 7 статей у наукових виданнях, що індексуються у Web of Science Core Collection та/або Scopus; 16 статей у наукових фахових виданнях України; 2 статті у закордонних виданнях; 6 розділів у колективних монографіях, а також 21 публікація апробаційного характеру у збірниках матеріалів і тез доповідей міжнародних та всеукраїнських наукових й науково-практичних конференцій, семінарів і круглих столів. Таким чином, є всі підстави стверджувати, що авторкою дослідження, Татар Мариною Сергіївною, виконано всі вимоги щодо кількості та обсягу публікацій основного змісту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність

Дисертація складається з анотації, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг роботи складає 555 сторінок. Робота містить 137 таблиць, 112 рисунків, 25 додатків. Список використаних джерел включає 435 джерел.

Якісний аналіз дисертаційної роботи свідчить, що Татар Марина Сергіївна провела ґрунтовне визначення і узагальнення теоретико-методологічних засад, а також практичних рекомендацій щодо системного обґрунтування теоретико-

методологічних і практичних засад соціально-економічної взаємодії держави та підприємництва для забезпечення розвитку продовольчого потенціалу в умовах глобальних викликів.

В теоретичній частині роботи авторкою систематизовано глобальні виклики та їх вплив на розвиток продовольчого потенціалу і формування взаємозв'язків держави та підприємництва. Запропоновано класифікацію глобальних викликів, здійснено групування глобальних викликів на такі, що можуть мати катастрофічні, критичні та допустимі наслідки. Запропоновано концепт соціально-економічної взаємодії держави та підприємництва для забезпечення розвитку продовольчого потенціалу. Розглянуто інституційне забезпечення розвитку продовольчого потенціалу України та державна політика формування інфраструктури агропромислового комплексу. Удосконалено методологічні конфігурації соціально-економічної взаємодії держави та агропідприємництва для забезпечення розвитку продовольчого потенціалу в умовах глобальних викликів.

В аналітичній частині дисертаційної роботи проаналізовано функціонування агропромислового комплексу України та еластичність його зв'язків з продовольчим потенціалом держави, здійснено оцінювання рівня продовольчого потенціалу і продовольчої безпеки України та порівняно отримані власні результати дослідження з результатами міжнародних рейтингів, проведено моніторинг впливу глобальної зміни клімату на індикатори розвитку продовольчого потенціалу держави, кількісно оцінено прямий та опосередкований вплив нерівності доходів та економічного розвитку держави на продовольчий потенціал і продовольчу безпеку, визначено взаємозв'язок індикаторів розвитку продовольчого потенціалу держави з геополітичними ризиками та енергетичною невизначеністю.

Рекомендаційна частина дисертаційної роботи містить сформовані стратегіми соціально-економічної взаємодії держави та підприємництва для забезпечення розвитку продовольчого потенціалу в умовах глобальних викликів. Авторкою визначено взаємозв'язок індикаторів ефективності державного управління та продовольчої безпеки, удосконалено систему показників оцінювання ефективності соціально-економічної взаємодії між державою та підприємництвом у забезпеченні продовольчої безпеки, удосконалено механізм взаємодії між державою та підприємництвом для підвищення ефективності державного управління продовольчою безпекою.

Відсутність порушення академічної доброчесності

Аналіз дисертації та наукових публікацій, у яких висвітлені основні наукові результати дисертаційної роботи Татар Марини Сергіївни, дає підстави стверджувати, що у роботі відсутні порушення академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації). Робота виконана на належному науковому рівні, матеріал викладено логічно та послідовно. Отримані висновки та пропозиції є достатньо аргументованими. У дисертаційній роботі належним чином виконані посилання на джерела інформації за кожним випадком використання тверджень, використаних ідей, розробок, статистичних

даних. Опубліковані праці у фахових виданнях та у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз даних, пройшли відповідне рецензування в тому числі щодо відсутності академічного плагіату, фабрикації та фальсифікації. Представлена до захисту наукова робота відповідає нормам законодавства про авторське право і суміжні права та відображає бажання автора надати достовірну інформацію про результати власної наукової діяльності.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Визнаючи важливе значення одержаних наукових результатів проведеного дослідження, необхідно зупинитись на окремих дискусійних моментах, які потребують додаткової аргументації, зокрема:

1. В п. 2.2 дисертаційної роботи детально розглянуто методичний базис діагностики продовольчого потенціалу і продовольчої безпеки, проте недостатньо уваги приділено недолікам існуючих методик оцінювання рівня продовольчої безпеки й яким чином ці недоліки враховано під час власного розрахунку рівня продовольчої безпеки (стор. 135-161).

2. В п. 2.3 дисертаційної роботи запропоновано п'ятирівневий підхід до соціально-економічної взаємодії під час забезпечення розвитку продовольчого потенціалу, суб'єктами якого виступають держава, агропромислові підприємства, наукові установи, домогосподарства та навколишнє середовище (стор. 162-175). Зазначений підхід є достатньо аргументованим в роботі, проте, попри ключову роль науки в розвитку продовольчих технологій і адаптації до глобальних викликів, практичний аспект взаємодії держави й бізнесу з науковими та освітньо-науковими установами є недостатньо реалізованим. Доцільно було б більш детально визначити конкретні інструменти та перспективні напрямки взаємодії зазначених суб'єктів з науковим сектором.

3. Потребує додаткового та більш детального пояснення зв'язок між розглянутою на стор. 323-326 екологічною кривою Кузнеця та рівнем розвитку продовольчого потенціалу й забезпеченням продовольчої безпеки.

4. В п. 4.2 дисертаційної роботи чітко визначено взаємозв'язок між рівнем нерівності доходів та рівнем продовольчої безпеки, а також визначено основні причини нерівності доходів населення (стор. 383-392). Однак, доречно б було зазначити також заходи, які необхідно впровадити для зниження нерівності доходів.

5. Окрім комплексного дослідження впливу глобальних викликів на рівень розвитку продовольчого потенціалу та продовольчої безпеки, що реалізовано в дисертаційній роботі, доцільно було б також більш детально охарактеризувати й суто внутрішні ризики для розвитку агропромислового комплексу України, які перешкоджають реалізації продовольчого потенціалу держави.

Проте, зазначені зауваження мають здебільшого дискусійний характер й не знижують високого наукового рівня дисертаційної роботи та значущості отриманих результатів дослідження, і не впливають на загальну позитивну оцінку проведеного дослідження.

Загальний висновок

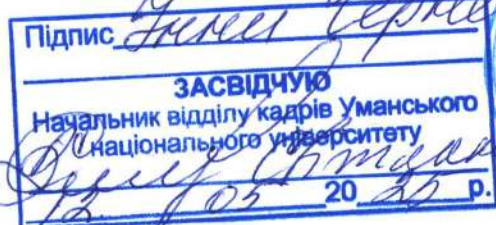
Дисертаційна робота Татар Марини Сергіївни на тему «Соціально-економічна взаємодія держави та підприємництва для забезпечення розвитку продовольчого потенціалу» представляє собою авторське, багатоаспектне, виконане на актуальну тему і на високому теоретико-методологічному рівні завершене наукове дослідження, в якому здобувачка запропонувала вирішення важливої науково-практичної проблеми забезпечення розвитку продовольчого потенціалу в умовах сучасних глобальних викликів.

Формування наукових гіпотез, їх перевірка, рівень володіння методологією і методами наукового дослідження переконливо демонструють високий кваліфікаційний рівень здобувачки і відповідну високу якість проведеного нею дисертаційного дослідження. Тема і зміст дисертаційної роботи повністю відповідають паспорту спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Актуальність і зміст роботи, достатня повнота поставлених завдань, наукова новизна і практична значущість отриманих результатів дають підстави для висновку, що дисертаційна робота «Соціально-економічна взаємодія держави та підприємництва для забезпечення розвитку продовольчого потенціалу» відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України та «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197 (зі змінами), а її авторка - Татар Марина Сергіївна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук зі спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри підприємництва та
бізнес-технологій,
директор центру професійно-кар'єрної орієнтації
та доуніверситетської підготовки
Уманського національного університету

Інна ЧЕРНЕГА